

Obdravski gozdovi in z njimi povezana naravovarstveno pomembna območja med Mariborom in Središčem ob Dravi

Mateja Cojzer, Andreja Senegačnik

Drava je največja slovenska reka. Zaradi njene hidroenergetske izrabe, delnih regulacij struge v preteklosti in krčenja gozdov, večinoma v kmetijske namene, se je ohranilo le malo nekdanjih poplavnih gozdov. Njena stara struga, kjer se Drava večinoma prosto razliva in tvori številne okljuke, meandre in mrtvice, s svojim širšim obrečnim prostorom med Mariborom in Središčem ob Dravi tako predstavlja pomemben »zeleni pas« v pretežno kmetijski krajini Dravskega, Ptujskega in Središkega polja. Mejo obravnavanega območja predstavlja rob terciarnega gričevja Slovenskih goric in Haloz ter ježa pleistocenske terase. Zajema približno šestdeset kilometrov rečnega toka, ki je širok največ štiri kilometre. Izjemen naravovarstveni pomen reke Drave z zaledjem, ki ga določajo pestra, z gozdom in vodo povezana življenjska okolja, se kaže s številnimi zavarovanimi območji, naravnimi vrednotami in vključenostjo v omrežje ekološko pomembnih območij tako v slovenskem kot tudi v evropskem merilu.

Mehkolesna loka. Foto: Simon Veberič (Projekt ZaDravo, Zavod Republike Slovenije za varstvo narave).

Območje reke Drave je vključeno v evropsko omrežje *Nature 2000*. Habitatni tip 91E0 *Obrečna vrbovja, jelševja in jesenovja*, kamor uvrščamo gozdni rastiščni tip (v nadaljevanju: GRT) *Vrbovje s topolom* in GRT *Grmičavo vrbovje*, je prepoznan kot prednostni habitatni tip, ki mu Evropska unija namenja posebna skrb. To so obvodni gozdovi in grmišča, na razvoj katerih bistveno vpliva rečna dinamika. Pomen teh gozdov v prevladujoči kmetijski krajini je raznovrsten, še posebej pa velja poudariti njihov ekološki pomen. Poplavni gozdovi in grmišča ob Dravi imajo izrazito poudarjeno varovalno vlogo, saj varujejo zemljišča pred visokimi vodami in rečno erozijo ter vplivajo na temperaturni režim vode in na odlaganje organskih snovi. Hkrati pomembno prispevajo k biotski raznovrstnosti: odlikuje jih pestrost obvodnih biotopov, ki so dom številnih redkih rastlinskih in živalskih vrst. Z ekološkega vidika veljajo za enega izmed najbolj pestrih ekosistemov pri nas, saj se pogosto mozaično prepletajo s prodišči, (pol)suhimi travniki, mokrišči in mrtvicami. Ti gozdovi pomembno vplivajo na podnebne razmere tega okolja.

Gozdovi neposredno ob reki Dravi (v območju desetletnih visokih voda) ter gozdovi v kmetijski krajini z manj kot desetodstotno gozdnatostjo so z *Uredbo o varovalnih gozdovih in gozdovih s posebnim namenom (Uradni list RS, št. 88/05, 56/07, 29/09, 91/10, 1/13, 39/15 in 191/20)* razglašeni za varovalne gozdove.

Gospodarska vrednost teh gozdov je, z izjemo nekaterih dobrav in greza črne jelše, v glavnem majhna. V preteklosti se tem rastiščem ni namenjalo dovolj pozornosti, pogosto tudi zaradi težkih razmer za gospodarjenje. S staranjem teh gozdov ter hkrati z večanjem pomena ekoloških in družbenih vlog teh gozdov se je povečala potreba po bolj trajnostnem, večnamenskem in sonaravnem upravljanju.

Naravne danosti območja ob Dravi so v veliki meri vplivale na razvoj gospodarstva, še

posebej kmetijstva. Današnja podoba krajine je tako v veliki meri posledica delovanja človeka. Gozdovi so bili tako že zgodaj izkrčeni in izrinjeni na območja, manj primerna za naselitev in kmetijstvo.

Zaradi korenitih posegov človeka v obrečni prostor, kot so regulacije vodotokov, gradnja hidroelektrarn, melioracije in krčitve gozdov za potrebe kmetijstva, se površina obvodnih gozdov zmanjšuje. Poplavni gozdovi skupaj z drugimi obrečnimi ekosistemi sodijo med najbolj ogrožene ekosisteme.

Največji posegi v poplavne gozdove ob reki so se začeli v drugi polovici dvajsetega stoletja, ko so jih v šestdesetih letih močno izkrčili, na posekah pa osnovali topolove plantaže. Zaradi izgradnje hidroelektrarn in s tem posledično znižanja podtalnice so se topoli začeli močno sušiti. V osemdesetih letih so tako večino plantaž posekali in jih spremenili v njive. Prav tako so takrat zaradi potrebe po kmetijskih zemljiščih posekali in požgali večino še obstoječih dobrav. Ostanke nekdanjih gozdov tako najdemo le še kot zaplate ali koridorje na tleh, ki so najmanj primerni za kmetijstvo. Ti gozdovi so že od nekdanjih bili v manjši meri vir lesa oziroma drv, pomembnejši pa so bili kot vir postranskih gozdnih proizvodov, kot sta na primer stelja in krma za živino. V njih so tradicionalno stelarili in kosili. Kljub vplivom iz preteklosti se je na območju ob Dravi ohranil velik delež gozdov z bolj ali manj spremenjeno drevesno sestavo. Obrežja Drave ter njene osušene dele struge, na katere neposredno vplivajo gibajoče talne vode in občasne poplave, še posebej v njenem spodnjem, umirjenem toku, porašča obvodna vegetacija vrbovij ali pionirska vrbova grmišča, ki spadajo v GRT *Grmičavo vrbovje z grmovnimi vrstami*. Razvoj vegetacije je zelo počasen in dolgotrajen. Za rastišča na nerazvitih obrečnih tleh so značilne velika prepustnost tal, majhna talna globina, visoka gladina talne vode in občasna izpostavljenost visokim poplavnim vodam. Tu uspevajo večinoma le grmaste vrste vrb. Na

Gozdni travniki ali košeni gozd v Šturmovcih kot ostanek značilne, stoletja nastajajoče kulturne krajine.

Foto: Samo Jenčič (Arhiv Zavod Republike Slovenije za varstvo narave).

bolj vlažnih legah se najprej pojavi rdeča vrba (*Salix purpurea* L.), na zelo suhih pa navadni rakitovec (*Hippophaë rhamnoides* L.), ki je zaščitena vrsta in je zaradi številnih posegov vedno bolj redka.

Vzdolž Drave, na njenem poplavnem območju, se pojavlja gozd vrbe in topola oziroma GRT Vrbovje s topolom. Z nadaljnjim razvojem tal se grmovnim vrstam pridružijo drevesne vrste bela vrba (*Salix alba* L.), siva jelša (*Alnus incana* (L.) Moench.), trepetlika (*Populus tremula* L.) in beli topol (*Populus alba* L.).

GRT Vezovje z ozkolistnim jesenom označuje mešani gozd listavcev z bujno pritalno in grmovno vegetacijo ter drevesnimi vrstami, kot so dolgopecljati brest ali vez (*Ulmus laevis* Pallas *U. effusa* Wild.), dob (*Quercus robur* L.), lipovec (*Tilia cordata* Mill.) in mestoma tudi iglavci - rdeči bor (*Pinus sylvestris* L.) in navadna smreka (*Picea abies* (L.) Karsten). Na mulju presušenih dravskih rokavov, kjer razvoj poteka zelo hitro, se za travami, mahovi in drugimi močvirski zelišči pojavijo praproti, brogovita (*Viburnum opulus* L.), siva jelša in obilo drugega gr-

Ohranjena mehkolesna loka med Borlom in Zavrcem.

Foto: Samo Jenčič (Arhiv Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave).

movja. Kasneje se pojavi še črna jelša (*Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.), beli topol, dolgopeljati brest in čremsa (*Prunus padus* L.). Če se tla površinsko preveč osušijo, se ustvarijo ugodne razmere za razvoj navadne robinije (*Robinia pseudacacia* L.).

Rodovitnejša razvita obrečna tla, ki so od vodotokov bolj oddaljena in kjer gladina podtalnice na vegetacijo nima tolikšnega neposrednega vpliva, poraščajo dobovi gozdovi oziroma *GRT Dobovje in dobovo belogabrovje*. Vlažna mesta ob vodnih tokovih ter stoječih mlakah poseljujejo logi črne jelše oziroma *GRT Nižinska črnojelševja*. Oba gozdna

rastiščna tipa sta vezana na počasi tekočo, zastajajočo ali stoječo vodo ter na tla, za katera so značilni procesi oglejevanja.

Ježe med posameznimi terasami Ptujskega polja ter vznožja gričevij poraščajo gradnovi gozdovi oziroma *GRT Predpanonsko gradnovo belogabrovje*. Ti gozdovi pogosto prehajajo neposredno v bukove gozdove.

Naravovarstveno pomembna območja ob reki Dravi

Nižinski, meandrirajoči in deloma razvejani tok reke Drave od Maribora do Središča ob Dravi je na posameznih odsekih, predvsem

dolvodno od Ptuja, ohranjen v naravnem stanju. Dinamični hidromorfološki procesi oblikujejo in odnašajo sipine in prodišča, ob bočni eroziji odpirajo strme stene in ob visokih vodah polnijo ter obnavljajo stranske rokave in mrtvice. Poplave napajajo ohranjenne obrečne poplavne loge.

Raznoliki in prepleteni vodni ter obvodni, še posebej gozdni življenjski prostori, studenčnice, ki na prehodu s Pohorja na prodnato Dravsko polje poniknejo in ponovno izvirajo pod dravsko teraso, dve veliki vodni akumulaciji (Ptujsko in Ormoško jezero) in nekatere gramoznice kot pomembni antropogeni življenjski prostori ter ohranjena tradicionalna kulturna krajina z ekstenzivnimi travniki in polji so življenjski prostor številnih ogroženih živalskih in rastlinskih vrst. Rastišča neposredno ob reki preraščajo poplavna obrečna vrbovja, jelševja in jesenovja (*Alnus glutinosa* in *Fraxinus excelsior* (*Alno-*

-Padion, *Alnion incanae*, *Salicion albae*)), ki so eden izmed dveh kvalifikacijskih habitatnih tipov območja Nature 2000 Drava. Gozdovi mehcolesne loke so se razvili pod neposrednim vplivom vodotoka in so pogosto poplavljeni. Na nerazvitih (rečni nanosi) in le občasno poplavljenih tleh je domicil trdolesne loke oziroma habitatnega tipa Obrečni hrastovo-jesenovo-brestovi gozdovi (*Quercus robur*, *Ulmus laevis* in *Ulmus minor*, *Fraxinus excelsior* ali *Fraxinus angustifolia*), vzdolž velikih rek (*Ulmion minoris*).

Ohranjena dravska loka, še posebej na območjih, ki so (večidel) prepuščena naravi, v naravnih rezervatih Zlatoličje, Struga in Ormoško jezero, je življenjski prostor številnih živalskih vrst. Na svoj račun pridejo vse, ki za obstoj potrebujejo stara, debela, mogočna drevesa, tako stoječa kot tudi ležeča, v različnih fazah razkroja. Vanje si ptice izdolbejo gnezdilne rove, pod lubjem in

Rokav reke Drave. Foto: Samo Jenčič (Arhiv Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave).

v trhlem lesu stikajo za ličinkami hroščev, mravljami, visoko v krošnjah starih in mogočnih dreves si, daleč od hrupa, nekatere izmed njih spletajo gnezda.

Na območju Drave je potrjenih več kot dvesto sedemdeset vrst ptic, vsaj devetdeset je rednih ali občasnih gnezdilk. Kar triinpetdeset vrst je skupaj s svojimi življenjskimi prostori v okviru omrežja *Nature 2000*. Sklenjeni in ohranjeni gozdovi obeh lok, praviloma v starejših razvojnih fazah, pomembno prispevajo k ohranjanju populacij belorepcev (*Haliaeetus albicilla*), belovratih muharjev (*Ficedula albicollis*), črnih štokelj (*Ciconia nigra*), črnih žoln (*Dryocopus martius*), črnih škarnikov (*Milvus migrans*), pivk (*Picus canus*) in sršenarjev (*Pernis apivorus*). Preplet drevesne in grmovne zarasti ter visokih zeli daje zavetje plašici (*Remiz pendulinus*), ki si tod spleta umetelna gnezda.

V tovrstnih gozdnih sestojih se pojavljajo populacije hroščev škrlatnega kukuja (*Cucujus cinnaberinus*), tam, kjer so ohranjeni za močvirjeni predeli ter gozdni vodotoki, tudi močvirskega krešiča (*Carabus variolosus*). Strukturirani in vrstno pestri gozdni robovi predstavljajo življenjski prostor metulju črtastemu medvedku (*Callimorpha quadripunctaria*).

Ohranjeni vodotoki z razčlenjenimi brežinami, s številnimi mrtvimi rokavi, zalivi, tolmoni, sipinami, kjer vsaj del obrežja porašča sklenjena drevesna in grmovna vegetacija, so življenjski prostor vidre (*Lutra lutra*). Območje ponovno, precej živahno, naseljuje tudi bober (*Castor fiber*).

Mreža ohranjenih vodnih okolij ustvarja ugodne razmere za mnoge ogrožene vrste kačjih pastirjev. V širšem pasu ob reki Dravi je potrjenih več kot štirideset vrst. Vse vrste so uvrščene v *Rdeči seznam kačjih pastirjev Slovenije*, dve izmed njih, koščični skratec (*Coenagrion ornatum*) in kačji potočnik (*Ophiogomphus cecilia*), sta tudi kvalifikacijski vrsti območja *Natura 2000 Drava*.

Na območju Drave živi štirinajst vrst dvoživk. Ohranjeni vodni in obvodni gozdni

življenjski prostori ustrezajo dvema, ki sta varovani v okviru območij *Nature 2000*, hribskemu urhu (*Bombina variegata*) in velikemu pupku (*Triturus carnifex*).

Na območju ekstenzivnih njivskih površin v Središču ob Dravi je evidentiran življenjski prostor hrčka (*Cricetus cricetus* (E.)). Ob spodnjem toku reke živita tudi edini avtohtoni populaciji navadnega jelena (*Cervus elaphus*) v Sloveniji.

Bogat in raznolik je rastlinski svet ob reki Dravi. Med številnimi rastlinami, ki so uvrščene v seznam redkih in ogroženih vrst, je na Dravi, na prodiščih, zanimivo pojavljanje pionirske vrste rakitovca (*Hippophaë rhamnoides*). Na ekstenzivnih suhih, tako imenovanih gozdnih travnikih ob Dravi, v Šturmovcih, kjer je še ohranjena značilna kulturna krajina, se v pomladanskem času razbohotijo kukavičnice: piramidasti pilovec (*Anacamptis pyramidalis*) ter čeladasta (*Orchis militaris*), trizoba (*Orchis tridentata*), navadna (*Orchis morio*) in pikastocvetna kukavica (*Orchis ustulata*). Z malo sreče in nekaj znanja razločimo fotogenično osjeliko (*Ophrys sphegodes*), čebeljeliko (*Ophrys apifera*) in čmrljeliko mačje uho (*Ophrys holosericea*). Med botaničnimi posebnostmi je ob Dravi opažena močno ogrožena plazeča zelena (*Apium repens*).

Izjemen naravovarstveni pomen reke Drave in z njo povezanih raznolikih življenjskih okolij potrjujejo številni naravovarstveni statusi, s katerimi se ponaša območje. Prostorsko razsežnejša Krajinska parka Drava in Središče ob Dravi sta zgolj dva izmed številnih varovanih območij. Naravni rezervati in naravni spomeniki, zavarovani z občinskimi odloki, kot tudi naravne vrednote lokalnega in državnega pomena postavljajo območje v okvir najvrednejše slovenske narave. Pomembnost območja v evropskem prostoru potrjuje vključenost reke Drave in z njo povezanega sveta v omrežje *Nature 2000*.

Vidra. Foto: Hrvoje Teo Oršanić (Arhiv Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave).

Viri:

Brus, R., Diaci, J., 2006: *Gojenje gozdov: pragozdovi, sestoji, zvrsti, načrtovanje, izbrana poglavja. Učbenik za študente univerzitetnega študija gozdarstva. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, 348 str.*

Gozdnogospodarski načrt gozdnogospodarske enote Destrnik 2012–2021. 2013. Maribor: Zavod za gozdove Slovenije, OE Maribor.

Gozdnogospodarski načrt gozdnogospodarske enote Ormož 2017–2026. 2017. Maribor: Zavod za gozdove Slovenije, OE Maribor.

Gozdnogospodarski načrt gozdnogospodarske enote Polenšak 2017–2026. 2017. Maribor: Zavod za gozdove Slovenije, OE Maribor.

Gozdnogospodarski načrt gozdnogospodarske enote Vurberk-Duplek 2020–2029. 2021. Maribor: Zavod za gozdove Slovenije, OE Maribor.

Gozdnogospodarski načrt gozdnogospodarske enote Zgornje Dravsko polje 2020–2029. 2021. Maribor: Zavod za gozdove Slovenije, OE Maribor.

Javornik, J., 2013: *Fitocenološka analiza logov ob reki Dravi v subpanonskem fitogeografskem območju Slovenije. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. (Dostop 17. maja 2023.) Pridobljeno s: <https://repositorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=115129>.*

Kutnar, L., 2008: *Razvrstitev gozdnih združb Slovenije po kriterijih hierarhičnih klasifikacij habitatnih tipov. Ljubljana: Gozdarski inštitut Slovenije, 125 str.*

Uredba o varovalnih gozdovih in gozdovih s posebnim namenom. Uradni list RS, št. 88/05, 56/07, 29/09, 91/10, 1/13, 39/15 in 191/20.

Zbirke podatkov o naravnih vrednotah. Zavod RS za varstvo narave.

Zbirke podatkov iz projektov na območju reke Drave. Zavod RS za varstvo narave.

***Dr. Mateja Cojzer** je gozdarka. Zaposlena je na Zavodu za gozdove Slovenije na območni enoti Maribor, kjer je vodja oddelka za načrtovanje razvoja gozdov. Doktorirala je iz značilnosti zaraščanja in možnosti usmerjanja sukcesijskega razvoja sestojev pionirskih drevesnih in grmovnih vrst na novonastalih gozdnih površinah v Halozah. Poklicno se ukvarja s tematiko, povezano z gozdnogospodarskim načrtovanjem, kamor sodi tudi poznavanje rastiščnih razmer v povezavi z gozdnimi rastiščnimi tipi, potekom sukcesijskih procesov in v zadnjih letih vse bolj aktualno razširjenostjo invazivnih tujerodnih vrst ter možnostjo njihovega odstranjevanja.*

***Andreja Senegačnik** je univerzitetna diplomirana inženirka gozdarstva in naravovarstvenica, zaposlena na Zavodu Republike Slovenije za varstvo narave. Verjame, da učinkovito varovanje in ohranjanje narave izvirata iz njenega poznavanja, zato pozornost, tako službeno kot tudi v prostem času, namenja njeni interpretaciji in popularizaciji.*